

Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ
Egyházmegyei Levéltár

Püspöki Levéltár

Egyházmegyei Hatóság iratai

Foundationes
(Egyházi és világi rendeltetésű alapítványok)

Évkör: 1692–1856

Terjedelem: 2,40 ifm.

Az iratanyag jelenleg rendezés alatt áll, ezért korlátozottan kutatható.

Részlet Buzás József segédletéből:

1.) A sorozat tárgya.

a.) A sorozatban 19 fasciculusban 1692–1856 között keletkezett, elsősorban katolikus egyházi kezelésben állott alapítványok alapító oklevelei és az ezekkel kapcsolatosan keletkezett iratok található. Ezek az alapítványok rendeltetésük szerint kétfélék: vagy tisztán vallásos célra szolgálók, elsősorban a hívek lelki üdvét közvetlenül szolgáló miscalapítványok, továbbá vallásos rendeltetésű épületek, templomok, kápolnák építéséről, javításáról, fenntartásáról, illetőleg keresztek, szobrok, képek elkészíttetéséről szólnak vagy egyházi kezelésre bízott, de világi rendeltetésű alapítványok, mint a szegény tanulóifjúság támogatása, szegények, elemi csapásoktól sújtottak segélyezése stb. Az iratok közül leglényegesebbek az alapító oklevelek, melyeket az illetékes plébánosoknak kellett a püspökhöz felterjeszteniük, az elfogadást tartalmazó záradékkal való ellátásuk érdekében. Ezekhez csatlakoznak az alapítványokról szóló jelentések, az összegekről szóló kimutatások és az azokhoz tartozó biztosítási okiratok, mint adóslevelek, betáblázási okiratok, letéti okmányok stb. Az egyházmegyének különösen a nyugati részeiben az alapítványi összegeket többnyire az Eszterházy birtokok főpénztáraiban, vagy a bécsi városi Főkamara Hivatalnál helyezték el kamatozó letétként. Mint szorosabban vett történelmi forrásanyag a községeknek főként hely- és építészettörténetéhez, de közvetve a lakosság különböző társadalmi csoportjainak vallásos irányú áldozatkészségéhez, gazdaságtörténetileg a pénz- és mértékszámításokhoz is nyújtanak adatokat, végül tájékoztatnak a községek és vidékek nemzetiségi helyzetéről. A nyugatmagyarországi német községek és városok német nyelvű iratai pedig, különös tekintettel azok leginkább fonetikus írásmódjára, nyelvjárási kifejezésekben bővelkedve germanisztikai és nyelvtörténeti szempontból is használhatók. Utalhatunk végül – különösen a németeknél – a faluközösségek ismételten előforduló elemeire, így a családi, rokonsági és szomszédsági viszonyokra, melyekre az alapító oklevelekben állandó hivatkozás van.

b.) A sorozat az iratokat a jelzett időkoron belül a községek nevének betűrendjében tartalmazza, kivéve a XV. és XVIII. fasciculusokat, melyek az alapítványok nevei vagy tulajdonosai szerint vannak felállítva.

c.) Az anyagból a fasciculusok sorrendjében a következő tételek emelhetők ki:

1. fasc. Sopron sz. kir. város eredeti alapító levele a balfi fürdőház mellett felállítandó kápolnáról, továbbá kötelezettségvállalás ennek a város költségén történő fenntartására. 1773. márc. 16.

2. fasc. Esterházy Pál herceg alapító levelet a fraknoi szervita konvent számára, 1685. Nem hiteles másolat. Régi szignatura Nr. 7/1697. Ugyanebben a csomóban Esterházy Pál 1695-ben kelt végrendeletéből azon pontnak hiteles másolata, melyben a fraknoi kórház felépítéséről és a betegek ellátására szolgáló 10.000 Ft-nyi alapítvány létesítéséről rendelkezik. Régi jelzet: Arm. 1. Lad. H. Nr. Reg.

3. fasc. A Győr-révfalui Kálóczy Mihályról nevezett szegényház felépítésére és az ott elhelyezendő szegények ellátására szolgáló un. Kálóczy-Vancsay féle alapítványra vonatkozó Nr. 1208/1807 régi alapszámhoz tartozó iratok.

4. fasc. A soproni cs. k. Helytartósági Osztály 3780/1856 sz. átirata a győri püspökhöz a misealapítványi oklevelek kiállítás módjáról és kezelésére vonatkozóan, különös tekintettel az örökösödési adó fizetésére és az oklevelek felbélyegzésére, valamint az ordinariátus hitelesítésére és az oklevelek három példányban való kiállítására, melyek közül 1 pl. az illetékes cs. k. Helytartósági Osztályhoz volt küldendő. Horvátjárfalu. 728/1856 régi iktatószám alatt. Lukinich Józsefné, sz. Hegedüs Katalin (+ férj a csornai prépostság provizora volt) 5.000 Ft-os iskolai alapítványa a Lukinich család ifjai számára. Kapuvár. A kisbaráti parochia alapító levelének nem hiteles másolata, mely szerint Viczay Jóbne grófnő a községben templomot építtetett, hozzá megfelelő telket juttatott, részletesen megállapítja továbbá, hogy a templom és a plébános fenntartásához mennyiben járul hozzá ő maga és utódai és milyen terhek esnek a lakosságra. Az aláíratlan okirat Héderváron kelt 1738-ban. Régi jelzete: Nr. 150. 1787.

5. fasc. Kismarton. Esterházy Miklós herceg a Kismartonban 1778. aug. 2-án kiütött tűzvész alkalmával a ferences konvettel és az ágostonos apácák rendházával együtt leégett szent József kápolnának teljes lebontására és az ottani egyházi funkcióknak a várbeli kápolnába való áthelyezésére kér és kap engedélyt a győri püspöktől. Eredeti levél, melyben a tűzvész részletes leírását adja, kapcsolatos más iratokkal. A kismartoni Szt. Antal beneficium 1724. évi alapító levele és egyéb vonatkozó iratok, köztük az egyházi felszerelésnek a XVIII. század elejéről való leltára, amelyben említés esik egy metszetről, mely Buda ostromát ábrázolja. Régi jelzete: Arm. 1. Lad. H. Nr. Reg. 111. 1780-ból való kimutatás a kismartoni ágostonos apácák alapítványairól, melyben Esterházy Pál herceg két nagyszámú alapítvánnyal szerepel. Régi jelzet: Arm. Lad. 1. fasc. Nr. 58. Kimutatás az irgalmasok kórházi célokra szolgáló alapítványáról és annak felhasználási módjáról, 1761. Régi szám 23/1761. Névszerinti kimutatás 1794-ből a kismartoni irgalmas kórházban kezelt ingyen betegekről. Nagyszámú más alapítványi levél egyházi és világi rendeltetéssel, így a városi kórház, szegényház és a plébánia számára.

6. fasc. Miklósfalva. Mária Terézia 1771-ben kelt diplomájának másolata Herzog István erdélyi udvari ágens miklósfalvai kórház alapításának elfogadásáról és az alapítvány rendelkezéseinek végrehajtásáról. Régi száma 325/1771.

7. fasc. Magyaróvár. Bizottsági tárgyalási jegyzőkönyv a magyaróvári, egyelőre szüneteltetett piarista gimnázium alapítványainak mibenlétéről, azok mi módon való hasznosításáról, valamint annak szükségességéről, hogy a rend és iskolája visszaállítsák. 1851. régi sz. 1428/1851. Nagycenk. Széchényi Ferenc gróf két eredeti misealapítványi oklevele. Az 1819-ben keletkezett alapítvány azoknak az egyházi személyeknek és a soproni énekkar tagjainak javára szolgált, akik a nagycenki családi sírbolthoz tartozó kápolnában évenként a hívek számára is tartatni szokott húsvéti istentiszteleteknél közreműködtek, külön kikötve a magyar, német és horvát szentbeszédet. Az 1820-ban tett misealapítvány pedig mindazok javára szól, akik az alapító és családja számára kedves, vagy hasznos szolgálatokat tettek.

10. fasc. Ruszt város alapítványi iratai között található egy „descriptio beneficii Rustensis” c. XVIII. századi fogalmazvány, mely a község helytörténete szempontjából is érdekes, amennyiben felemlíti azt a hagyománybeli állítást, hogy kápolnáját a vihar elől odamenekült Mária királynő alapította.

11. fasc. Sopron A városi hatóság táblázatos jelentése a győri püspökhöz 1778-ból, a város kebelében kezelt 23 különböző alapítványról, amelyek részben a város, részben a katolikus és evangélikus egyház felügyelete alatt állottak. Az alapítványok összefoglalóan a következők: Kizáróan evangélikusok számára tett alapítványok. 1. Főiskolai tanulmányokat külföldön folytató soproni származású ifjak számára a Lakner, Rádli és Palmi alapítványok teológiai tanulmányokra, 2. Külföldi főiskolai tanulmányokra szak kikötése nélkül Lővertner, Genseli, Gabrieli alapítványok, 3. Alsóbb fokú iskolákban tanuló ifjak számára Rauschüsl, Török /hat evangélikus, két református ifjú számára/, Löffelholz, Roggendorf Rosina, Füguli /3 evangélikus magyar ifjú számára/, kik egyházi, tanítói vagy politikai pályára kívánnak lépni; 4. Evangélikus ifjak mesterségbeli oktatására és szegényebb leányok kiházasítására, valamint azok elemi ismereteinek oktatására Ruszti, Roggendorf Mária, Sailer alapítványok; 5. Evangélikus árvák, szegény polgárok elemi csapásoktól sújtottak segélyezésére Weinberger, Löffelholz, Andrei, Palmi, Boszvéti, Herman. Katolikusok részére szóló alapítványok: Genseli /politikai és orvosi tudományokra/, Lakner felekezeti kikötés nélküli alapítványok: Lakner, /elszegényedett menházi polgárok számára/ ugyanennek egy másik alapítványa török fogságban lévő kiváltására vagy szegény leányok kiházasítására. Végül a Genseli alap a Leopoldino-Karolina természettudományi akadémia fenntartására, a fizikai, orvosi és természettudományi szakok támogatására és egy akadémiai folyóirat kiadásának előmozdítására. Régi jelzet: Arm.1. ad. H. Nr. Reg. 161. A fasciculusban ezeken kívül még számos katolikus vallásos alapítvány is szerepel.

14. fasc. Tata-Tóváros. Esterházy Ferencnek a tatai piarista iskola alapításáról kiadott, Mária Terézia megerősítő diplomájába foglalt 1764. évi alapító levelének hiteles másolata. Különös érdekessége, hogy az alapító oklevél a többi között tartalmazza a tanmenet teljes és részletes felépítését. Régi jelzet: Arm. 1. Lad. H. ad. Nr. 94. Kimutatás a tatai menház tőkéjéről 1772. Régi jelzet: Arm.1. Lad. H. Nr. Reg. 136. A vimpáci ferences konvent jelentése a püspökhöz az ott kezelt alapítványokról, a konventet alapító Stotzing Rudolf bárótól kezdve 1761-ig. A kimutatás mintaszerű az ilyenféle alapítványok kezelését és az előírt kimutatások szerkesztését tekintve. Régi jelzet: 24/1761.

15. fasc. 1. csomó. A soproni Voss-féle katolikus árvák és konvertiták számára 1768-ban végrendeletileg létesített nagy alapítvány iratai. Ezek között a végrendelet egy hiteles másolatán kívül egy „status deductio” c. irat az alapítvány vagyonának felsorolása mellett, annak történetét is tartalmazza; végül felemlíthető egy kéziratos füzet az árvaház rendtartásáról. A csomóban ezen kívül a már felsorolt Lakner és Genseli alapítványokhoz tartozó iratok is találhatóak. 2. csomó. A soproni orsolyiták letelepítésére és alapítványaira vonatkozó iratok. 3. csomó. A soproni domonkos székház konventté alakítása céljából tett Tod-féle 30.000 Ft-os alapítvány 1780-ból. Széchényi György kalocsai érsek és győri püspöki adminisztrátornak a vasvári domonkos monostor számára tett 1684. évi alapító levelének hiteles másolata. Batthyányi Erzsébet grófnőnek a vasvári káptalan előtt tett felvalló levelének másolata a soproni domonkosok számára adományul átszármaztatott soproni nemesi házáról és tartozékairól 1674-ből, végül a domonkosokat illető Pefjacsevics alapítvány iratai. 4. csomó. A győri szeminárium vagyoni kimutatása a Vallásalapnak 1786-ban történt átadása és 1790-ben történt visszaállításai alkalmával. Ugyanilyen vagyoni kimutatása a szemináriumnak a nyugdíjas papok házának 1791-ből (töredék). Iratok Lőrincz János kőhalmi plébános hagyatéki könyvtárának a szemináriumi könyvtárhoz való csatolásáról. Ezeken kívül a szemináriumot illető több hagyomány iratai. 5. csomó. Több alapítványi levél a XVIII. század közepéről, a győri szentháromságról nevezett szegényház számára. 6. csomó. Több alapítványi oklevél a győri orsolyiták számára a XVIII-XIX. századból. 7. csomó. A győri Széchényi György-féle, a szűkölködő plébánosok számára tett alapítvány számadásai az 1830-40-es évekből. (Bővebb anyag a kápt. mag. levélt.-ban.) Ugyanilyen a Somsich alapítványról (csak kíséző irat). 8. csomó. A kismartoni ágostonos apácák iratai: 1687-ből házcsere szerződés; Lipót császár 1667. évi parancsa a kismartoni tanácshoz, hogy ne akadályozzák Esterházy Pál szándékát az apácák letelepítésére, hanem inkább minden eszközzel mozdítsák elő. Másolat. Keresztély Ágost győri püspök, bíboros 1722. évi oklevele az apácák monostorához csatolt háznak lelkiigazgatás szempontjából a várbeli

plébánia, világi igazgatás szempontjából a kismartoni tanács alá helyezéséről. Esterházy Miklós herceg jelenti a püspöknek, hogy a várost, ezzel az apácák monostorát is elpusztító tűzvész folytán gondoskodik a hajléktalanul maradt apácák elhelyezéséről; és csatlakozó iratok. 1768. A győri karmelita rend egy alapítványi kimutatása 1775-ből. Ugyanaz a ferencesekre nézve 1775-ből.

16. fasc. 1. csomó A győrmegyei főesperesi és esperesi kerültek időszakos, plébániák szerinti jelentései az alapítványokról, a XVIII-XIX. századból (Töredék). Ezek között Stahremberg Éva Mária grófnő 1765. évi eredeti alapítványi levele a győregyházmegyei remete konvent sopronkerteszi házának fenntartása céljára, hogy ott évenkénti kongregációjukat megtarthassák. 2-4. csomó. Ugyanilyen alapítványi jelentések a komáromi, mosoni és soproni főesperesség plébániáiról.

17. fasc. Idegen egyházmegyékhez tartozó helyek alapítványi iratai. Ezek közül nevezetesebbek a következők: Batthyány Imre alapítólevele 1765-ből a Batthyány Ádám által alapított pinkafői kálvária szolgálatára az Ausztriából is odaáramló hívek lelki gondozása céljából, egy remete lelkész fenntartásáról, és a Kálvária hegyen épített lakásáról. III. (VI.) Károly megerősítő oklevele a Nádasdy Tamás által a vasmegyei Váton az ő költségén létesített szervita székház 1734-ben kelt alapító leveléhez /hiteles másolat/. Számos alapítványi levél a székház, később konvent mellett állott „ad sacrum fontem” egyház javára. A Stotzing báró család alapítványi levele, mellyel a szarvkői birtokukon lévő lorettomi Szűz Máriáról címzett templomot átadják a szervita rendnek, a fenntartására szóló birtokadománnyal együtt. 1648. Ehhez III. Ferdinánd megerősítő levele 1649. (Hiteles másolatok) Nádasdy Ferenc oklevele, mellyel ugyanitt templomot és monostort alapít a szerviták számára 1656-ban /egyszerű másolat/ III. Ferdinánd megerősíti a Nádasdy Ferenc által 1655-ben létesített lékai ágostonos konvent alapító levelét.

18. fasc. Az 1747-ben Győrött többek adományából győri konvertiták számára létesített, a jezsuiták által világiakkal együtt kezelt alapítvány iratai: ezek között a keletkezés és szervezés leírása, valamint ügyiratok az alap szabálytalan kezeléséről. Régi száma: Arm. I Lad. H. Nr. Reg. 127. A győri karmeliták nagyszámú alapítványi iratai között az egyik ad Num. 19/1810 régi szám alatt leírást ad a városnak a franciák által 1809-ben történt ostromáról és tíznapos heves bombázásáról. Sidó József végrendeleti alapítványa 1824-ből az asszonyfai káplánság megalapításáról. Ugyanitt egy alapítvány „házi szegényei” és betegek számára, valamint a hagyatékkal szemben adósként szereplő Szapáry grófi családdal folytatott per iratai.

19. fasc. Mularcz Henrik orvos és neje 1753-ban kelt, majd előző által 1773-ban megváltoztatott végrendeleti hagyományának különböző vitás ügyei, melyek Győr város, az alapító és a győri székeskáptalan közt folytak. Az alapítvány a győrárvárosi Szentháromság kórház, eredetileg általánosabbra tervezett jótékonyági intézet megalapítására, illetve kiépítésére szolgált. Az iratok az alapítás körülményeihez és az intézet történetéhez szolgáltatnak adatokat. Ezek visszanyúlnak a győri protestáns istentisztelet 1749-ben történt megszüntetésére, mely alkalommal imaházukat a város azon kórház céljaira vette igénybe, melyből később a szóban forgó kórház fejlődött. Az iratok Cap. H. jelzet alatt vannak felírata szerint a győri püspök közbenjár az ügy rendezése ügyében, az erre tényre vonatkozó iratok azonban hiányoznak. Több alapítvány a győrárvárosi templom javára a XVIII-XIX. századból. Nagyszámú győregyházmegyei alapítványról táblázatos jelentések, anyagi biztosításukról szóló iratok, számadások, mérlegek. Kelcz János győri kanonok 1828-ban kelt végrendeleti hagyománya, melyben vagyona egy részét a fővárosban felállítandó oly házra hagyja, amely az alföldi pusztai missziókban működő papok javára szolgál. A győrnádorvárosi Kálvária alapítványi ügyének rendezésével kapcsolatban az illetékes plébános jelentése tartalmazza a Kálváriának a jezsuiták részéről 1714-ben történt alapításának történetét, Heister tábornoknak mint védőnek szerepét, és a szerzetesrendek feloszlása folytán az ottani plébános gondozásába kerülésének körülményeit.

2.) A sorozat leírása

a.) A sorozat két régi segédkönyve közül az egyik az összes győregyházmegyei alapítványokat 1663–1808 15 fasciculusra osztva évek szerint sorolja fel, ami egy régebbi felállítási rendre utal; a másik az alapítók neve szerint sorolja fel az alapítványokat, de nem betűrend, hanem az alapítólevélnek régi levéltári száma szerint. Az anyag mai felállításához viszonyítva mindkettő használhatatlan. Ma tájékoztatásul szolgál a legújabban készült „Index foundationum”, illetőleg ennek jelen leltár felvétele alkalmával készült javított példánya, mely az alapítványokat az érdekelt plébániák községneveinek rendjében adja a-z, az 1-14 fasciculusokban; a 15, 18 fasciculus az alapítványok nevén, a 16 (általános kimutatások) összefoglalóan megyék, illetve főesperességek, a 17. sz. idegen egyházmegyék és azokon belül a helységek neve, végül a 19. különböző Győr városi alapítványok neve szerint mutat az iratokra.

b.) Az iratokon különböző rendszerű jelzetek láthatók, mert azt iratok részben régi rendezésekből, részben más iratokból mesterségesen lettek összeállítva. Mostani jelzése: F. I, melyben az F. fundatio rövidítése, a római szám pedig az iratot tartalmazó fasciculust jelenti.

3.) Kutathatóság

Az index foundationum alapján meg kell adni a keresett forrást tartalmazó fasc. számát és a hely, illetőleg az alapítvány nevét.